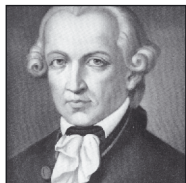

[in nuce]

*Colecția de față adună
fragmente „veșnic verzi”
din cultura umanității,
împletind discursuri din artă,
literatură, științe sociale și
religie care constituie, dincolo de
renumele auctorial și de valoarea
pentru fiecare domeniu în parte,
pilde ale înțelepciunii
tuturor vremurilor.*

Immanuel Kant

(1724-1804) este o figură legendară a filosofiei germane, opera sa fiind baza „revoluției

copernicane“ petrecute în istoria gândirii în plină eră de avânt al romantismului. În volumul de față sunt cuprinse două eseuri foarte puțin cunoscute publicului amator de filosofie, în care vom regăsi gândurile filosofului privitoare la începuturi (ale istoriei omenirii) și sfârșituri (ale lumii în general). Scrise după celebra triadă a „Criticismilor“, textele poartă amprenta sistemului kantian de gândire, dar constituie totodată încercări remarcabile de abordare a unor subiecte de larg interes, analizate din perspectiva veșniciei clauze a „condițiilor de posibilitate“. Orice minte umană care va încerca să cuprindă începutul și sfârșitul se va vedea constrânsă într-un fel sau în altul de limitele pe care Kant încearcă să le expună aici în idei cât mai simple.

*immanuel
kant*

începutul și sfârșitul

**MUTMASSLICHER ANFANG DER
MENSCHENGESCHICHTE; DAS ENDE ALLER DINGE**

Immanuel Kant

ÎNCEPUTUL ȘI SFÂRȘITUL

Immanuel Kant

Copyright © 2011 Editura **ALL**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KANT, IMMANUEL

Începutul și sfârșitul / Immanuel Kant ; trad.:

Martin Zick. - București : Editura ALL, 2011

ISBN 978-973-571-977-7

I. Zick, Martin (trad.)

14

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL**.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside

Romania, without the written permission of **ALL**,

is strictly prohibited.

Copyright © 2011 by **ALL**.

Editura **ALL**:

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție:

Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi:

comenzi@all.ro

www.all.ro

Redactare:

Viorel Zaicu

Tehnoredactare:

Liviu Stoica

Corectură:

Simona Nicolae

Design copertă:

Alexandru Novac

începutul și sfârșitul

PRESUPUSUL ÎNCEPUT
AL ISTORIEI OMENIRII

1786

Introducerea unor presupuneri în mersul istoriei, pentru a umple golurile cunoștințelor noastre, este pe deplin permisă; căci ceea ce stă înaintea acestor goluri sub forma unei cauze îndepărtate, și ceea ce vine după, ca efect, ne poate furniza o cale destul de sigură spre descoperirea cauzelor intermediare, așa încât să facem inteligibilă trecerea de la unele la celelalte. Însă, dacă ne-am baza în istorie doar pe presupuneri, lucrurile nu ar sta mai bine decât în cazul schițării unui roman. Și nu putem vorbi de o istorie presupusă, ci o vom numi mai degrabă ficțiune pură. Se poate, totuși, ca ceea ce nu putem îndrăzni să facem în mersul istoriei oamenilor să facem în cazul începutului acestei istorii, care s-a petrecut în natură, deci poate fi căutat prin presupuneri. Căci acest început nu trebuie inventat, ci mai degrabă poate fi dedus din experiențe, dacă pornim de la premisa că cele de la începutul istoriei nu au fost mai bune sau mai proaste

decât cele de acum; această premisă este în acord cu analogia naturii și nu ne conduce prin sine la nimic prezumțios. O istorie a primelor evoluții ale libertății de la originea acestora în natura oamenilor este așadar cu totul altceva decât istoria libertății în progresul ei, care nu se poate baza decât pe date istorice.

Totuși, presupunerile pe care le acceptăm nu trebuie să meargă prea departe, ci, în cel mai rău caz, trebuie să fie doar exerciții de imaginație puse sub supravegherea rațiunii, pentru recrearea și sănătatea pe care le oferă minții, dar nu trebuie luate în considerare în mod serios; ele nu se pot măsura cu relațiile istorice privitoare la același eveniment care sunt luate drept date reale și sunt crezute, fiind testate pe cu totul alte temeieri decât cele ale filosofiei naturale. Din acest motiv, și pentru că fac aici doar o călătorie de plăcere, să-mi fie permis să iau drept hartă câteva texte sacre și, în același timp, să-mi imaginez că în călătoria pe care o fac pe aripile imaginației – dar nu fără a mă ghida după rațiunea

bazată pe experiență – voi urma exact parcurusul istoric trasat de acestea. Cititorul va avea textul (Facerea 2-4) deschis, așa încât să poată urmări pas cu pas dacă drumul pe care o apucă filosofia prin concepte se suprapune cu faptele istorice descrise acolo.

Dacă nu ne mulțumim cu presupuneri avântate, trebuie să începem de la ceea ce rațiunea umană nu poate deduce din ceva anterior: de la existența oamenilor, și anume una în care sunt pe deplin dezvoltați, întrucât trebuie să fie lipsiți de ajutorul mamei; la aceasta se adaugă perechea, pentru a se putea reproduce. Trebuie să existe doar o pereche, pentru a nu izbucni războiul între oameni – aflați în vecinătate și străini unul de celălalt –, dar și pentru ca natura să nu fie învinovățită că prin diferențele dintre strămoși a împiedicat aparentele înclinațiile spre socializare – scopul suprem al oamenilor. Căci unitatea familiei din care trebuie să se fi tras toți oamenii a fost, fără îndoială, cea mai bună soluție pentru asta. Așez această pereche la adăpost de

atacul sălbăticiunilor și într-un loc în care se află din plin toate mijloacele de trai – o grădină, să spunem, în care climatul este întotdeauna blând. Mai mult, îi iau în considerare doar în stadiul în care au dobândit deja într-o bună măsură abilitatea de a-și folosi puterile, nu într-o stare pe de-a-ntregul primitivă; căci, pentru cititor, presupunerile ar putea fi prea multe, iar probabilitățile prea mici, dacă aş vrea să umplu acest gol, care pare să fi ocupat foarte mult timp. Aşadar, prima faptură umană poate sta în picioare și poate merge; poate vorbi (Facerea 2:20)*, și chiar vorbește, adică folosește concepte gata formate (2:23), deci gândește. Trebuie să-și fi câștigat singur aceste abilități simple (căci, dacă ar fi fost în-născute, atunci ar fi trebuit să se moștenească, ceea ce intră în conflict cu experiența); dar

---

* Nevoia simplă de a comunica trebuie să fi fost legată la început, pentru oamenii care încă erau singuri, de anunțul propriei existențe în fața ființelor din jur, și în special în fața acelor care scoteau sunete ce puteau fi imitate și apoi puteau fi folosite ca nume. Un efect similar al acestei nevoi se poate vedea la copii și la oamenii negânditori care îi tulbură pe cei care gândesc cu țipete și strigăte, fluierături, cântece și alte preocupări zgomotoase (adesea și cu incantații religioase). Căci nu văd alt motiv pentru asta decât acela de a voi să-și anunțe existența în lumea largă.

presupun că le are deja, căci iau în considerare numai dezvoltarea moravurilor în activitatea sa, lucru care cere cu necesitate prezența acestor abilități.

Instinctul, această voce a lui Dumnezeu pe care o ascultă toate animalele, trebuie să fi fost la început singurul ghid al nou-venitului pe lume. Acesta îi permite să mănânce unele lucruri și îi interzice altele (3:2-3). Însă nu este necesar să acceptăm că omul avea un instinct deosebit, astăzi pierdut; poate fi doar simțul mirosului și înrudirea acestuia cu organul simțurilor, fiind binecunoscută simpatia acestuia din urmă cu instrumentele digestiei și, de asemenea, așa-zisa proprietate de a simți dacă o hrană este sau nu comestibilă, lucru pe care îl luăm de bun și astăzi. Nici nu trebuie să presupunem că la primii oameni acest simț era ascuțit, așa cum este astăzi; căci sunt binecunoscute diferențele dintre percepția bazată doar pe simțuri și cea alături de care intervine gândirea, prin care omul a găsit calea de a se îndepărta de simțuri.

Atâta vreme cât au ascultat această chemare a naturii, oamenii lipsiți de experiență au fost foarte pricepuți în această privință. Numai că rațiunea a început repede să se manifeste și a căutat ca, prin compararea celor bune de mâncat, care, date fiind anumite simțuri – ca cel al văzului – de care instinctul era legat, păreau similare cu altele, să-și extindă cunoașterea asupra celor bune de mâncat dincolo de barierele instinctului (3:6). Se prea poate ca, din întâmplare, dacă nu a fost contrară instinctului, această încercare să nu fi eșuat, chiar dacă instinctul nu a aprobat-o. Însă este o însușire a rațiunii aceea de a produce dorințe cu ajutorul imaginației, nu doar fără un impuls natural orientat către în afară, ci chiar și împotriva acestuia; astfel de dorințe au dus la termenul „voluptate“, așa încât mai apoi s-a ajuns la un întreg mănunchi de termeni pentru impulsuri nenaturale născocite, cuprinse sub denumirea „magnificență“. Se poate ca motivul pentru abandonarea impulsurilor naturale să fi fost unul neînsemnat; numai că reușita primei încercări, și anume aceea prin care omul a devenit conștient că rațiunea este

o facultate care poate trece dincolo de barierele în fața cărora se opresc toate animalele, era foarte importantă și decisivă pentru modul de viață. De asemenea, se poate să fi fost vorba doar de un fruct a cărui asemănare cu alte fructe agreabile gustate l-a îndemnat pe om să-l încerce; mai poate fi vorba și de exemplul unui animal, pe care natura să-l fi obișnuit cu acest fruct care pentru oameni ar fi fost dăunător, așa încât instinctele naturale ale omului trebuie să se fi opus fructului respectiv. Acesta ar fi putut fi primul motiv pentru ca rațiunea să se opună vocii naturii (3:1) și, în ciuda opoziției acesteia din urmă, să încerce să facă prima alegere liberă, care, probabil, nu a fost conform așteptărilor. Indiferent cât de neînsemnat a fost răul astfel rezultat, ochii omului s-au deschis (3:7). Acesta a descoperit în sine o facultate, aceea de a-și alege un mod de viață al său, așa încât să nu mai rămână legat în rândul celorlalte animale. Dar plăcerea din momentul în care a observat această superioritate trebuie să fi fost urmată imediat de frică și anxietate – cum să lucreze el, care nu cunoștea nicio însușire ascunsă sau un efect

îndepărtat al vreunui lucru, cu proaspăt descoperita facultate? S-a trezit aproape în marginea unei prăpastii, căci, dacă înainte fusese legat prin instinct de obiectele individuale ale dorinței sale, s-a trezit acum în fața unei infinități de astfel de obiecte, între care încă nu știa să aleagă; totuși, odată ce a gustat din această libertate, a devenit imposibilă întoarcerea în sclavie (sub comanda instinctelor).

După instinctul pentru hrană, prin care natura conservă fiecare individ, cel mai important este instinctul sexual, prin care se conservă orice specie. Odată pusă în mișcare, rațiunea nu a întârziat să-și exercite influența și asupra acestui instinct. Curând omul a descoperit că impulsul sexual, care la animale era doar trecător, bazat în bună măsură pe o nevoie periodică, este prelungit și chiar îmbogățit în cazul lui prin imaginație, a cărei acțiune este cu atât mai ponderată – dar și mai durabilă și mai uniformă – cu cât obiectul simțurilor este mai îndepărtat, și că prin aceasta este prevenită îndeșularea la care duce satisfacerea

unei dorințe pur animale. Frunza de smochin (3:7) a fost așadar produsul unei intervenții a rațiunii mult mai pronunțată decât cea demonstrată în prima fază a dezvoltării. Căci o astfel de înclinație intimă și durabilă către abstragerea obiectului simțurilor arată foarte bine stăpânirea rațiunii asupra impulsurilor și nu doar capacitatea de a le face acestora servicii, într-o măsură mai mică sau mai mare, ca în cazul primilor pași ai acestei facultăți. Respingerea a fost reușita de la care simțurile care răspund la stimuli ideali, pornind de la pura dorință animală, au dus treptat la iubire și, cu aceasta, de la sentimentul simplei plăceri la gustul pentru frumusețe, inițial doar a oamenilor, însă apoi și a naturii. Pudoarea, o înclinație provenită din decență (a cărei lipsă poate atrage sfidarea), trezește respectul celui-lalt, fiind fundamentul concret al oricărei forme de sociabilitate, fiind și primul indiciu al educării omului ca ființă morală. Un început mărunț, care a făcut însă epocă, dând o direcție cu totul nouă modului de a gândi; acesta a fost mai important decât nenumăratele etape ulterioare prin care s-a dezvoltat cultura.

Al treilea pas al rațiunii, după amestecul în perceperea imediată a nevoilor, a fost reflecția asupra așteptărilor legate de viitor. Această facultate prin care omul nu se bucură doar de savurarea momentului prezent, ci și de a celui viitor, făcând adesea prezent un moment foarte îndepărtat în viitor, este caracteristica cea mai importantă a preferinței, a dispoziției omului de a se pregăti pentru scopuri îndepărtate; însă tot ea este și sursa grijilor și a regretelor atrase de viitorul incert, de care toate animalele sunt scutite (3:13-19). Bărbatul, care trebuia să ofere hrana pentru soție și copiii ce aveau să vină, a văzut munca tot mai trudnică pe care o avea de făcut; femeia a văzut truda la care o supunea natura sexului ei, ca și pe cea la care avea să o supună bărbatul, mult mai puternic decât ea. Ambii au văzut o viață trudnică și, în fundalul tabloului, ceea ce fiecărui animal îi e dat, fără a-l îngrijora deocamdată – moartea; s-au temut și au început să regrete folosirea rațiunii – care a adus tot acest rău –, privind-o ca pe un blestem. Probabil singura viziune liniștitoare a fost aceea că progeniturile lor ar putea avea o viață mai

bună sau, ca membri ai familiei le-ar putea ușura soarta (3:16-20).

Al patrulea și ultimul pas pe care l-a făcut rațiunea, ridicându-l cu totul pe om din rândul animalelor, a fost acela prin care el a conceput (chiar dacă neclar) că este însuși scopul naturii, și că nimic din ceea ce trăiește pe pământ nu îi poate face față în această privință. Prima dată când i-a spus oii „pielea nu ți-a fost dată de natură pentru tine, ci pentru mine“, apoi i-a luat pielea pentru a o purta el (3:21), și-a dat seama de privilegiul său în comparație cu celelalte animale, în virtutea naturii sale; nu le-a mai privit ca ființe egale provenite din Creație, ci ca pe unelte și mijloace puse în slujba voinței lui pentru împlinirea intențiilor sale arbitrare. Această reprezentare închide (chiar dacă într-un mod obscur) posibilitatea unor gânduri contrare; nu va putea să spună același lucru altor oameni, ci îi va vedea ca ființe cu părți egale din darul naturii – o pregătire în avans pentru restricțiile pe care rațiunea le va impune voinței într-un respectul

față de semeni, care mai apoi este mult mai important pentru construirea societății decât afecțiunea și iubirea.

Astfel, omul a intrat în rând cu toate ființele raționale, indiferent de rangul lor (3:22), adică a pretins că este un scop în sine, că trebuie privit astfel și de către toți ceilalți și că nu trebuie folosit doar ca un mijloc pentru scopurile lor. Aici, și nu în rațiune, considerată doar ca instrument pentru satisfacerea diferitelor înclinații, stă motivul egalității neîngrădite a omului cu ființele mai înalte, care în privința înzestrărilor naturale îl depășesc, fără a avea însă vreun drept de a dispune de el după bunul plac. Acest pas este legat așadar și de ieșirea omului din pântecul naturii, o schimbare onorantă, dar și periculoasă, prin care el trece din stadiul de copil îngrijit într-o grădină, fără să fie nevoit să trudească, în lumea largă (3:23), unde îl așteaptă multe griji, eforturi și rele necunoscute. Mai apoi greutatea vieții îl vor împinge să ceară un Paradis, construit de imaginația sa, unde să nu facă nimic, să-și